

บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน: ศึกษากรณีวัดป่าหนองกระทุ่ม  
ตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา

The Role of Buddhist Temple in Community Development:  
A Case Study of The Role of Wat Panongkratum in Nongbuosa-at Sub-  
district Buoyai District, Nakornratchasima Province

สายยนต์ ชาอูบล<sup>1</sup>

Saiyon Chaoubon

บทคัดย่อ (Abstract)

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อการศึกษาบทบาทของวัดป่าหนองกระทุ่มในการพัฒนาชุมชน 2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค จุดแข็ง จุดอ่อนของวัดป่าหนองกระทุ่มในการพัฒนาชุมชน และ 3. เพื่อศึกษากิจกรรมของชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือของชุมชนทุกภาคส่วน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการเข้าถึงข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกแบบกึ่งโครงสร้างจากผู้แทนในชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน) 10 รูป/คน และการสนทนากลุ่มจากผู้นำชุมชนจำนวน 6 รูป/คน และนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์บรรยายเป็นความเรียง ผลการวิจัยพบว่า 1. บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชนมี 5 ด้าน คือ 1) ด้านการศึกษา มีลักษณะแบบทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงการส่งเสริมการศึกษาของชุมชนโดยการบริจาคทุน อุปกรณ์ วัสดุครุภัณฑ์ทางการศึกษา 2) ด้านเศรษฐกิจ มีการอบรมให้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจตามวิถีพุทธ การสนับสนุนปัจจัยที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพ 3) ด้านพัฒนาสังคม มีการรณรงค์ต่อต้านอบายมุข การพัฒนาอบรมพัฒนาจิตใจและการส่งเสริมการสาธารณสุขชุมชน 4) ด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม มีการส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น พิธีกรรมทางศาสนา และแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และ 5) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการบริหารจัดการขยะ การปลูกต้นไม้ การส่งเสริมการผลิตและปุ๋ยอินทรีย์เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม 2. ปัญหา อุปสรรค จุดแข็ง จุดอ่อน ของวัดในการพัฒนาชุมชน พบว่าปัญหาหรืออุปสรรค คือการไม่ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มหรือบางบุคคลในชุมชน การขาดกำลังคนและงบประมาณ จุดแข็งของวัด คือการที่ผู้นำวัดมีความเป็นนักเสียสละ เป็นที่ยอมรับ ได้รับความเคารพนับถือจากชุมชน ก่อให้เกิดภาพและผลแห่งการพัฒนาในทางดี จุดอ่อนบทบาทของวัดเป็นเรื่องของการวางแผนนโยบาย ที่ชุมชนยังไม่มีส่วนร่วม ตลอดจนการขาดประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชน 3. กิจกรรมที่ทุกภาคส่วนดำเนินร่วมในการพัฒนาชุมชน พบว่า ชุมชนได้

Received: 2021-03-30 Revised: 2021-05-13 Accepted: 2021-05-13

<sup>1</sup> หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา Bachelor of Education Program Buddhist Studies Faculty of Humanities and Social Sciences Nakhon Ratchasima Rajabhat University. Corresponding Author e-mail: manit.a@nrnu.ac.th

มีการบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ในรูปแบบกรรมการ มีการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน รับผิดชอบของทุกภาคส่วน และมีการขยายผลต่อการพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีก

**คำสำคัญ (Keyword):** วัด; บทบาทวัด; การพัฒนาชุมชน

## Abstract

This research aims to 1. study the role of Wat Panongkrathum in community development, 2. investigate problems, obstacles, strengths and weaknesses of Wat Panongkrathum in community development and 3. study community activities resulting from community cooperation. It is a qualitative research. The semi-structured in-depth interviews were used with 10 representative persons of the community (Ban, Wat, School). A group discussion was also employed with from 6 community leaders. All data were later used to synthesize in this research article. The results of the research showed that 1. The role of the temple in community development were in 5 aspects: 1) Education: both formal and informal educational including promotion with scholarships, equipment and materials for schools, 2) Economy: a workshop to educate on the economy according to the Buddhist way and supporting factors contributing to occupation on the social side, 3) Society: A campaign against drugs, developing in mental training and for public health, 4) Arts and Culture: integration with by local traditions, religious rituals and learning centers of arts and culture and 5) Environmental Conservation: waste management, planting trees, promoting the production of chisels and organic fertilizers. 2. Problems, Obstacles, Strengths and Weaknesses of the temple in community development indicated that the problem or obstacle was the lack of cooperation from some groups or individuals in the community including to manpower and budget. Strengths: the abbot has dedicated himself for both religious and social activities. From these dedications, he is highly respected by the community members. Weakness: the temple did not have appropriate planning and strategies and collaboration from the community. This includes the lack of public relation with all stakeholders. 3. Social development activities: the results showed that community had collaboratively managed community forest in thinking, planning, management, responsibility and expanded the results for other activities in community development.

**Keywords:** Temple; Role of Temple; Community Development

## บทนำ (Introduction)

วัดเป็นศาสนสถานของพระพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นสถานที่เพื่อการพำนักอาศัย ศึกษาเล่าเรียน ทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์แล้ว วัดยังถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน ที่วัดนั้น ๆ ตั้งอยู่อีกด้วย จากประวัติศาสตร์ของไทยในอดีต พบว่าบรรพบุรุษไทยใช้วัดเป็นแหล่งเพื่อการศึกษาของชาวบ้าน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และได้ใช้คำสอนของพระพุทธศาสนาใช้ในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม พัฒนากล่อมเกลาจิตใจ สร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อวัฒนธรรมไทยให้เกิดแก่ประชาชนพลเมืองด้วยดีตลอดมา กล่าวได้ว่าวัดนั้นมีบทบาทในสังคมที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เป็นศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด จนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม อันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่มุ่งเน้นสอนให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดี สามารถควบคุม กาย วาจา ใจ ได้อย่างดีงาม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 56) ถึงแม้ว่าปัจจุบันวัดจะถูกลดบทบาททางสังคมลงไม่เหมือนเมื่อครั้งอดีตก็ตาม แต่วัดก็ยังถือว่าเป็นบทบาทในชุมชนนั้น ๆ ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชการที่ 9 ได้มีพระราชดำรัสหลักการ “บวร”ให้นำบ้าน วัด โรงเรียน/ราชการ ซึ่งเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่เป็นสายใยยึดเหนี่ยวชุมชนมาแต่อดีต ที่ก่อให้เกิดการเกื้อกูลสนับสนุนซึ่งกันและกัน ช่วยให้สังคมไทยดำรงอยู่อย่างสันติสุขมาช้านาน มาใช้ในการพัฒนาและแก้ปัญหาในระดับชุมชน ในลักษณะ 3 ประสาน เพื่อร่วมมือบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชนอย่างเกื้อกูลกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556)

การที่วัดหรือพระสงฆ์ในชุมชนนั้น ๆ ได้แสดงบทบาทต่อชุมชนนี้เป็นสิ่งจำเป็น เพราะมีผลต่อความความสุขความเจริญต่อชุมชน เพราะวัดนั้นอยู่ในความคาดหวัง เป็นที่พึ่งพาของชุมชนทั้งในเรื่องการต้องการชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงามตามหลักศีลธรรมทางศาสนา เพื่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ตลอดถึงเรื่องของอาชีพ การสร้างความรักความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาชุมชนของตนเอง วัดและชุมชนที่พัฒนาตามเป้าหมายจะเป็นศูนย์กลางแห่งความรักความสามัคคีธรรม เป็นแกนกลางของสังคม ประชาชนในท้องถิ่นจะได้พึ่งพิงอาศัย เป็นแรงจูงใจให้คนประพฤติดีสมควรกับคำที่ว่า “วัดที่ดี เพราะเป็นที่สโมสรม ประชากรร่วมกันสร้างสรรค์ผลหาคความดี ไว้ประดับสำหรับตน หากขาดวัดก็ขาดชนชาติศีลธรรม” (นิรันดร์ จงวุฒิวินัย, 2550)

การศึกษาบาทของวัดในการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน จึงเป็นส่งเสริมและประชาสัมพันธ์บทบาทของวัดให้ยังคงความสำคัญในฐานะสถาบันหลักของชุมชน ตลอดถึงเป็นการสะท้อนให้วัดได้ทราบถึงบทบาทดำเนินอยู่ ปัญหา อุปสรรค จุดแข็งที่ควรรักษา และจุดอ่อนที่ควรนำมาปรับปรุงพัฒนากิจกรรมในการดำเนินงานให้ดีขึ้น ตลอดจนช่วยชี้แนะแนวทางที่จะสามารถนำไปปรับปรุง และการสร้างความเข้าใจระหว่างวัดกับชุมชนอีกทางหนึ่ง อันจะส่งผลให้การพัฒนานั้นเกิดประสิทธิภาพ ได้รับผลแห่งการดำเนินบทบาทนำไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้น ดังเช่น วัดป่าหนอง

กระท่อม ตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา เป็นอีกวัดที่มีผู้นำวัด มีความเสียสละ มุ่งมั่นในการช่วยเหลือพัฒนาชุมชน ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นต่อชุมชนในลักษณะต่างๆ เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ที่ทราบและได้พบเห็น ซึ่งเป็นอีกหนึ่งบทบาทของวัดในชุมชนที่ได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนและมีผลงานปรากฏอย่างเด่นชัดตามแนวคิดทฤษฎีบทบาทและแนวคิดการพัฒนา ในการศึกษาบทบาทของวัดป่าหนองกระท่อม ตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ในครั้งนี้ จึงเป็นการรวบรวมข้อมูลบทบาทที่วัดได้พัฒนาชุมชนเพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสร้างองค์ความรู้เพื่อนำเสนอแนวทางที่จะส่งเสริมบทบาทของวัดในแก้ไขและการพัฒนาให้ดีขึ้นอีกทางหนึ่ง

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Methods)

1. เพื่อศึกษาบทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน
2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค จุดแข็ง จุดอ่อน บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน
3. เพื่อศึกษากิจกรรมของชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือของชุมชนทุกภาคส่วน

### วิธีการดำเนินวิจัย (Research Methods)

#### 1. รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แยกตามประเภทผู้ให้ข้อมูล คือ กลุ่มผู้แสดงบทบาท และผู้ได้รับประโยชน์หรือเข้าร่วมในบทบาทของวัด และบันทึกสาระสำคัญจากมติ ความคิดเห็นจากการสนทนากลุ่ม และรวบรวมข้อมูลนำไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และ สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผลการวิจัย

#### 2. ประชากรหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ศึกษากำหนดเป็น 2 กลุ่มผู้สัมภาษณ์ จากผู้แทนในชุมชนตามกรอบแนวคิดบวร คือ

- 1) กลุ่มสัมภาษณ์จากบ้าน วัด โรงเรียน จำนวน 10 รูป/คน คือ ผู้แทนวัด 2 รูป ผู้แทนชุมชน/บ้าน 6 คน และผู้แทนโรงเรียน 2 คน
- 2) กลุ่มสนทนากลุ่ม 6 รูป/คน จากผู้นำวัด 1 รูป ผู้นำชุมชน/บ้าน 3 คน ประชาชน 1 คน และผู้นำโรงเรียน 1 คน

#### 3. การรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัย ครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

การศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Study) ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในแนวคิดด้านบทบาทของวัด การพัฒนาชุมชนของวัด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สามารถเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยนำผลการศึกษาค้นคว้าเอกสารมาเป็นแนวทางในการกำหนดโครงสร้างการสัมภาษณ์ และสร้างคำถามสัมภาษณ์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ทรงตรวแกไขแบบคำถามในการสัมภาษณ์ความถูกต้อง

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อเสนอกิจกรรมในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมทั้ง 3 ฝ่าย ประกอบด้วย ผู้นำวัด 1 รูป ผู้นำชุมชน/บ้าน 3 คน ประชาชน 1 คน และผู้นำโรงเรียน 1 คน โดยจัดเป็นเวทีในการสนทนาจากผู้แทนชุมชนมีการบันทึกประเด็นสำคัญในการสนทนาตามกำหนดไว้เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย

#### 4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการเชิงคุณภาพ โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) เครื่องมือเก็บข้อมูลใช้แนวคำถามซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนามได้เพียงพอต่อการศึกษิตตามวัตถุประสงค์บ้างแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น โดยนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบตามเค้าโครงเรื่อง แล้วสรุปออกมาเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป

หลังจากนั้นมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยการสัมภาษณ์ซ้ำในบางประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น และทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่งซึ่งให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมาก และผู้วิจัยได้ใช้การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลแบบสามเส้า กรณีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้งผู้แทนของชุมชน คือ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อตรวจสอบความตรงกันของข้อมูล แล้วนำผลมาวิเคราะห์สรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

### ผลการวิจัย (Research Results)

#### 1. บทบาทของวัดป่าหนองกระทุ่มในการพัฒนาชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า วัดป่าหนองกระทุ่ม ตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ได้มีการดำเนินบทบาทในการพัฒนาชุมชนใน 5 ด้าน คือ

**1.1 ด้านการศึกษา** พบว่า วัดได้มีการพัฒนา ส่งเสริมการศึกษาชุมชนทั้งส่วนของคณะสงฆ์และการศึกษาของชุมชน ตามโครงการกิจกรรมต่าง ๆ และเห็นผลเป็นรูปธรรมใน 2 ลักษณะ คือ

1) การศึกษาแบบเป็นระบบ ลักษณะ การศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรมสำหรับภิกษุสามเณร การสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียน และการศึกษาแบบไม่เป็นระบบ ได้แก่ การเทศนาสั่งสอนอบรมตามโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางศาสนา วันนักขัตฤกษ์ และบุญพิธีต่าง ๆ ทางศาสนา

2) การสนับสนุนการศึกษา เป็นสนับสนุนวัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์ทางการศึกษา และการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนเป็นประจำทุกปี รวมถึงการให้สถานที่วัดในการอบรมเรื่องอาชีพ คุณธรรมจริยธรรม และจัดการให้มีแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัตถุและโบราณวัตถุในชุมชน

**1.2 ด้านพัฒนาเศรษฐกิจ** พบว่า วัดได้ดำเนินบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน โดยการสั่งสอนอบรมให้ความรู้ให้ชุมชนยึดหลักธรรมที่เป็นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธและสอนให้ชุมชนดำรงตนอยู่ในการประกอบสัมมาอาชีพ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่การงาน ในเรื่องเศรษฐกิจของวัดสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การอบรมให้ความรู้ด้านเศรษฐกิจ บทบาทของวัดในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจในการฝึกอบรมชาวบ้านความรู้และแนะนำให้ชุมชนดำเนินชีวิตและอาชีพตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการสอดแทรกแนวคิดเศรษฐกิจแนวพุทธในการพัฒนาเศรษฐกิจ มีการส่งเสริมโครงการต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ชุมชน โดยเจ้าอาวาสในฐานะผู้แทนของวัดร่วมเป็นกรรมการ การให้สถานที่ในการอบรม พระภิกษุร่วมเป็นวิทยากร และบริจาคทุนร่วมสนับสนุนกิจกรรมด้านเศรษฐกิจต่าง ๆ ของชุมชน เป็นประจำ

2) การสร้างปัจจัยเสริมเศรษฐกิจชุมชน โดยดำเนินการและสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน จัดการประกอบอาชีพเสริมจากการทำการเกษตร การอนุรักษ์ป่าที่เป็นแหล่งต้นน้ำ การขุดลอกแหล่งน้ำ การสร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและเพื่อการอุปโภคบริโภค การส่งเสริมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ปุ๋ยหมักจากพืชและวัสดุในท้องถิ่นเพื่อลดรายจ่ายจากใช้ปุ๋ยเคมี โดยที่วัดได้เอาใจใส่ต่อเรื่องนี้ โดยเป็นผู้นำในการริเริ่มดำเนินการ พาคิด พาทำ ทำให้แนวคิดต่าง ๆ เกิดขึ้นในชุมชนมากมาย

**1.3 ด้านการพัฒนาสังคม** พบว่า วัดมีการดำเนินบทบาทด้านการพัฒนาสังคมอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) การพัฒนาสมาชิกของชุมชน วัดมีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาสมาชิกในชุมชนให้เป็นสมาชิกดำเนินชีวิตด้วยการใช้หลักศีลธรรมเพื่อการกลมเกลียวการมีดำเนินชีวิตที่ดีงาม เช่น การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนเป็นประจำทุกปี โครงการปฏิบัติธรรมประจำปีสำหรับประชาชนทั่วไป โครงการวัดและงานบุญปลอดเหล้าและอบายมุขอื่น ๆ เพื่อเป็นการลดปัญหาที่เกิดจากอบายมุข รวมถึงการพัฒนาจิตของสมาชิกในชุมชน เป็นการพัฒนาคนให้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ กาย วาจา จิต 2) การส่งเสริมสุขอนามัยชุมชน เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านสุขภาพอนามัยที่ดีในชุมชน เช่น โครงการบริหารจัดการขยะ วัดห้องส้วมสะอาดถูกสุขลักษณะ การบริจาคทรัพย์ซื้อวัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์เครื่องมือที่จำเป็นให้แก่โรงพยาบาล และสร้างแหล่งบำบัดน้ำเสียในครัวเรือนและในสถานที่ราชการในชุมชน

**1.4 ด้านพัฒนาศิลปวัฒนธรรม** พบว่า วัดป่าหนองกระทุ่มในด้านการพัฒนาศิลปวัฒนธรรม มีดำเนินการโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ในทั้ง 2 ด้าน คือ

1) การส่งเสริมสืบทอดศิลปวัฒนธรรม โดยใช้คำสอนของพุทธศาสนาอบรมเรื่องความกตัญญูกตเวที การมีสัมมาคารวะ ความมีเมตตาปราณี การรู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ภายใต้กิจกรรมวันพ่อ วันแม่ วันสงกรานต์ และมีการส่งเสริมประเพณีทางศาสนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การทำบุญตามจารีตประเพณีฮิต 12 ตามประเพณีของชาวอีสาน

2) การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วัดได้มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมทั้งในส่วนที่เป็นภูมิปัญญาและจารีตประเพณีของท้องถิ่น โดยร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมการแสดงรำ

กองก้า ซึ่งเป็นศิลปะการร้องและการรำของท้องถิ่น ที่เคยละเล่นกันคนรุ่นก่อนในชุมชน ได้มีการวิจัยการร้อง-รำ ส่งเสริมพัฒนาการร้องการรำ จัดเป็นตำราเรียนเพื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนชุมชน และการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในการเก็บและแสดงศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ ภายในวัดเพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของประชาชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชุมชน

**1.5 ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม** พบว่า วัดได้มีการดำเนินเรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชนดำ ภายใต้โครงการและกิจกรรมหลัก 2 ลักษณะ คือ

1) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชน ได้แก่ การดำเนินเกี่ยวกับป่า เช่น การปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม เป็นการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์ เกิดความสมดุลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในป่าเสื่อมโทรม ถนนและสถานที่สาธารณะ สถานที่ราชการ โรงเรียน วัด บ่อขยะเก่า ฯลฯ เพื่อสร้างร่มรื่น ชุมชน นำระบบนิเวศที่สมบูรณ์ เพื่อให้กลายเป็นแหล่งต้นน้ำ ช่วยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล แก้ปัญหามลพิษในชุมชน

2) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่า วัดได้ริเริ่มและเคลื่อนไหวเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรมโครงการมากมาย เช่น การปลูกป่าทดแทน การบริหารจัดการป่าชุมชน การขุดลอกแหล่งน้ำ การจัดมีพิธีกรรมบวชป่า การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าและแหล่งน้ำ การรณรงค์ให้ประชาชนคัดแยกขยะในครัวเรือนโดยกำจัดขยะตั้งแต่ต้นทาง การสร้างแนวป้องกันไฟป่าป้องกันการรุกรานเข้ามาในเขตป่าชุมชน การรณรงค์ ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นการรักษาความสมดุลของธรรมชาติ และโครงการสร้างแหล่งบำบัดน้ำเสียหรือธนาคารน้ำใต้ดินไม่ให้ขังหรือไหลลงแหล่งน้ำสาธารณะทำให้น้ำเสียเกิดมลพิษ

## 2. ปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง บทบาทของวัดป่าหนองกระทุ่มในการพัฒนาชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหา อุปสรรค จุดอ่อนของการพัฒนาชุมชนของวัดมี ดังนี้

2.1 ปัญหา/อุปสรรค สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการพัฒนาชุมชนของวัด คือ ผลกระทบจากการแสดงบทบาทของวัดที่ทำให้ชุมชนบางส่วนไม่ให้การยอมรับในบทบาทที่วัดได้ดำเนินอยู่ในช่วงแรก เพราะเห็นว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์ไม่เหมาะสมกับสมณะสาธูป กับทั้งมีประชาชนบางกลุ่มที่ต้องเสียประโยชน์จากป่าสาธารณะเมื่อพัฒนาให้เป็นป่าอนุรักษ์ และปัญหาเรื่องงบประมาณ เพราะเป็นงบประมาณที่ต้องใช้จ่ายสูง งบประมาณที่มาจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นก็ไม่เพียงพอต่อการดำเนินงาน

2.2 จุดแข็ง พบว่า การที่วัดมีผู้นำ (เจ้าอาวาส) ที่มีเจตนาและความตั้งใจที่อุทิศตนเพื่อพัฒนาชุมชน เป็นที่เคารพกราบไหว้ ไว้วางใจในฐานะผู้ทรงศีล เป็นผู้มีความเสียสละกำลังแรงกาย กำลังความคิด และกำลังทรัพย์ทุ่มเทเพื่อชุมชน ประกอบกับชาวชุมชนเกิดแนวคิดว่า “เมื่อพระช่วย และชาวบ้านจะอยู่กันได้” ทำให้ชาวบ้านต้องร่วมมือเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ อีกประการหนึ่ง

จึงเป็นการง่ายต่อการสร้างความรักความสามัคคีของคนในชุมชน และเกิดเป็นพลังเครือข่ายในการพัฒนา

2.3 จุดอ่อน พบว่าส่วนที่เป็นจุดอ่อนหรือต้องปรับปรุงพัฒนา จากการสัมภาษณ์ อาสาสมัคร ยังไม่ปรากฏว่ามีจุดอ่อนในบทบาทของการพัฒนาชุมชนของวัด แต่จากวิเคราะห์และสังเกตของผู้ทำวิจัยทั้งในการสัมภาษณ์การตั้งข้อสังเกต มีส่วนที่ถือว่าเป็นจุดอ่อนอยู่ที่การร่วมมือของทุกภาคส่วนในระดับการวางแผนจากทุกภาคส่วนในชุมชน คือการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบร่วมกัน เพราะโดยมากกิจกรรมจะเริ่มจากวัดเพียงฝ่ายเดียวส่วนมาก

### 3. แนวทางในการสร้างความร่วมมือในพัฒนาชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่ชุมชนมีความเห็นร่วมกันในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ที่อยู่ภายใต้แนวคิดการบริหารหรือจัดการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน คือการบริหารจัดการป่าชุมชน หรือป่าอนุรักษ์ป่าโสภบก ซึ่งเป็นป่าอนุรักษ์ที่ใหญ่มีจำนวนพื้นที่จำนวน 600 ไร่ ซึ่งได้รับการฟื้นฟู ป่า มีการขุดลอกแหล่งต้นน้ำและสร้างอาคารพักผ่อน ระบบการแจกจ่ายน้ำสู่ชุมชน มีการจัดการกับบริเวณแหล่งเก็บน้ำอย่างเป็นระเบียบ มีความเหมาะสมในจัดเป็นแหล่งพักผ่อน การออกกำลังกาย การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพราะมีความสมบูรณ์แบบในเรื่องระบบนิเวศที่สมบูรณ์ สามารถใช้เป็นสถานที่การจัดกิจกรรมของชุมชนอื่น ๆ โครงการนี้ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการมาจากทุกภาคของชุมชนเพื่อการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีผู้แทนจากทุกภาคส่วนในชุมชนเข้าร่วมในการดำเนินงาน มีการจัดการบริหาร ดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการ มีการร่วมกันคิดวางแผน การกำหนดนโยบาย การแบ่งส่วนงานเพื่อการรับผิดชอบจากกลุ่ม หน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

### อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

1. บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน บทบาทในการพัฒนาชุมชนของวัดป่าหนองกระทุ่มได้ดำเนินการอยู่ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านการศึกษา วัดได้ดำเนินบทบาทด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน ถือว่าวัดได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนโดยดำเนินการใช้การศึกษาในการพัฒนาชุมชนทั้งรูปแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการผสมผสานกันไป ภายใต้การเรียนการสอนปรีชาธรรมสำหรับภิกษุสามเณร และการอบรมสอนศิลปะธรรมในเรียนในชุมชน และการเทศนาสั่งสอนอบรม ตามโอกาส เทศกาล กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และการบริจาคให้ทุนการศึกษา การบริจาคอุปกรณ์ วัสดุครุภัณฑ์ทางการศึกษา ตลอดถึงการจัดวัดให้เป็นสถานที่ในการจัดอบรม เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน อันเป็นรูปแบบของการจัดการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ของวัดทั่วไป ในฐานะวัดจะพึงทำได้ ซึ่งแสดงบทบาทวัดในลักษณะได้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ จักรี ศรีจารุเมธีญาณ (6 (1) : 347-351) เรื่องบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการศึกษาสงเคราะห์นี้ อาจมองได้ทั้งที่เป็นระบบ คือจัดการการเรียนการสอนมีหลักสูตรที่แน่นอน และอีกที่จัดอย่างไม่เป็นระบบอาจเป็นลักษณะการให้ทุนสนับสนุนการศึกษา ซึ่งบทบาทด้านนี้ถือว่า



วัดได้แสดงบทบาทในส่วนนี้สมบูรณ์แบบ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนด้วยการศึกษา ตามคำพูดที่ว่า “จะพัฒนาอะไรให้พัฒนาคน จะพัฒนาคนให้พัฒนาด้วยการศึกษา” 2) ด้านเศรษฐกิจ บทบาทของวัดในด้านนี้เป็นเรื่องของปากท้อง การกิน อยู่ดี เป้าหมายหรืองานของศาสนา แต่เมื่อท้องถิ่นหวายอยู่ การสนใจในศาสนาเป็นเรื่องยาก โดยที่วัดไม่ได้เพิกเฉยต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนในเรื่องเหล่านี้ ซึ่งสิ่งที่วัดป่าหนองบัวสะอาดได้ดำเนินเรื่องเศรษฐกิจในการพัฒนาชุมชน อยู่ในลักษณะการสร้างปัจจัยที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพตามบริบทของชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ประกอบการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการอบรมเรื่องการประกอบอาชีพ การประหยัด อดออม การประกอบสัมมาอาชีพ โดยมีการขุดลอกแหล่งน้ำที่ตื้นเขิน การปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม การสร้างแหล่งจัดเก็บน้ำใต้ดิน ส่งเสริมการประหยัดลดรายจ่ายด้วยการส่งเสริมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง ซึ่งถือว่าเป็นบูรณาการแนวคิดทางเศรษฐกิจผสมผสานกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับ (Wassi, 1998) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชน โดยเศรษฐกิจชุมชนที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคม ก็คือเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับ Pantansen (2006) กล่าวได้ว่าพระนักพัฒนาตามหลักธรรมคำสอนที่ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับศาสนิกชนซึ่งพระพุทธศาสนามีเป้าหมาย ที่มุ่งให้ทุกคนเป็นคนดีมีศีลธรรม มีคุณธรรม และอบรมแนะนำ ส่งเสริมการใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจตามแนวทางพระพุทธศาสนามีการพัฒนาเศรษฐกิจไปพร้อมกับการพัฒนาจิต 3) ด้านสังคม วัดป่าหนองกระทุ่มได้ดำเนินบาทในการพัฒนาสังคม 2 ลักษณะ คือ การพัฒนาคนและพัฒนาสาธารณูปโภค โดยอาศัยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาขัดเกลา เพื่อการแก้ปัญหา อบายมุข ปัญหาครอบครัว ปัญหาวัยรุ่น ผ่านโครงต่าง ๆ เช่น การรณรงค์เรื่องงานบุญปลอดเหล้า วัดปลอดเหล้าอบายมุขโครงการบรรพชาภาคฤดูร้อน โครงการปฏิบัติธรรมประจำปี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปัญญารธรรมสาร (คารมย์ จิตฺตมโม) และคณะ (5 (2) : 260-261) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน ตำบลหนองหลัก อำเภอยะวียน จังหวัดอุดรธานี พบว่า “พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล กล่าวคือหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ยิ่งไปกว่านี้พระภิกษุสงฆ์ยังมีส่วนที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านพัฒนาชนบท บทบาทในการให้ความรู้และพัฒนาจิตใจแก่คนในชุมชน” และในการพัฒนาสาธารณูปโภค วัดได้ดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ในทำให้ชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี เช่น ซ่อมแซมถนน พัฒนาสุขอนามัย ความสะอาดในบริเวณและห้องสุขาของวัด การบริหารจัดการขยะในชุมชน การบริจาคอุปกรณ์เครื่องมือให้แก่สถานพยาบาล การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเก็บไว้ในการอุปโภคบริโภค และสร้างแหล่งบำบัดเสีย ซึ่งมีสอดคล้องตามที่ อาริยา ลัมสุวัฒน์ (2526 : 26) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการพระธรรมทูตและ

โครงการพระธรรมจาริกว่า “ในการปฏิบัติหน้าที่ผู้นำชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างดียิ่ง การบำเพ็ญประโยชน์ในหมู่บ้านชนบทเป็นผู้นำในการวางแผนอบรมฝึกหัด พระที่เป็นผู้นำในชนบทในวิชาเทคนิคต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ให้รู้จักวิธีการทำตม่น้ำ วางถังซีเมนต์ที่ใช้กับบ่อการใช้ส้วมซึม ความรู้ในด้านสุขวิทยาสมัยใหม่ โภชนาการความสะอาด อนามัย และการรักษาโรค ...”

กิจกรรมเหล่านี้ จัดว่าเป็นการแสดงบทบาทที่เป็นการในพัฒนาชุมชนที่วัดตั้งอยู่ให้ชุมชนมีสุขภาพพลานามัยที่ดีด้วยสิ่งแวดล้อมร่มรื่น การเดินทางที่สะดวกปลอดภัย เป็นการพัฒนาในส่วนที่ปัจจัยเกื้อหนุนต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี 4) ด้านศิลปวัฒนธรรม พบว่า วัดได้ดำเนินกิจกรรม 2 ลักษณะ คือ มีการส่งเสริมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม วัดได้ใช้คำสอนหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาในการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีให้กับชุมชนในเรื่องของความกตัญญูตเวที การมีสัมมาคารวะ ความมีเมตตาปราณี มีจิตใจโอบอ้อมอารีการรู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันในชุมชน ผ่านกิจกรรมวันพ่อ วันแม่วันสงกรานต์ และวัฒนธรรมประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและจาริตประเพณีท้องถิ่นอีสานที่เรียกว่า ฮีตหรือจาริต 12 เดือน โดยเห็นให้มีความสำคัญว่าเป็นการส่งเสริมสืบไว้เพื่อการสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง สอดคล้องการศึกษาของ สุจิรา ลักษณะสุตา (2556) ที่ว่า ประเพณีฮีตสิบสอง เปรียบเสมือนสายใยชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีความรักใคร่ ประองตองกัน และร่วมกันรักษาประเพณีอันดีงาม ในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วัดได้มีฉายภาพแหล่งการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมทั้งที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การอนุรักษ์และพัฒนาการเล่นพื้นบ้านของชุมชน คือการแสดงรำคองก้า ซึ่งเป็นศิลปะการร้องและการรำของท้องถิ่น ที่เคยเล่นกันคนรุ่นก่อนในชุมชน ได้มีการวิจัยการร้อง-รำ เป็นตำราเรียนในโรงเรียนในชุมชน และการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นภายในวัดให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ช่วยให้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชน ท้องถิ่นว่าเป็นมาอย่างไร มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไรและในอนาคตจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ตามที่ ศรีศักร วลลิโกดม (2551 : 10) กล่าวไว้ว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงมีใช้แต่เพียงรูปแบบอาคารพิพิธภัณฑ์ และบรรดาโบราณวัตถุเพียงอย่างเดียว หากจะต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาด้านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ตามชุมชนต่าง ๆ หรือท้องถิ่นเดียวกัน การทำนุบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นบทบาทสำคัญของวัดที่จะเล่าถึงรากเหง้า ความเป็นมาทำให้ชุมชนเกิดความรักหวงแหน รู้คุณค่า และจรรโลงความเป็นชุมชนเอาไว้อย่างยั่งยืน 5) ด้านสิ่งแวดล้อม วัดป่าหนองกระทุ่ม ได้ดำเนินบทบาทอยู่ 2 ลักษณะ คือ การพัฒนาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชน ภายใต้โครงการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่าทดแทนป่าไม้ที่ถูกแผ้วถางทำลายทั้งในเขตป่าชุมชน ตามสถานที่ราชการ สถานที่สาธารณะวัด โรงเรียน ตามถนนในชุมชนและสาธารณะทั่วไป และการพัฒนาแหล่งเก็บน้ำไว้เพื่อแจกจ่ายในการเกษตรและการบริโภคอุปโภคของชุมชน เพื่อคืนความอุดมสมบูรณ์ให้ธรรมชาติ ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และแหล่งอาหารของชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันในชุมชน พร้อมกับได้พัฒนาแหล่งน้ำในชุมชนทั้งการขุดลอกและการขุดแหล่งเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรและการอุปโภคบริโภค เป็นชุมชนเกิดความมั่นคงในอาชีพ อาหาร สอดคล้องผลการวิจัยของ สนั่น ประเสริฐ และคณะ (5 (4) : 142) เรื่องป่าชุมชนการศึกษาหลักการและแนวทางปฏิบัติทางนิเวศวิทยา ในการ

จัดการป่าชุมชนของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากผลการวิจัยวิเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า 1) การฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม เช่น การปลูกป่า ทดแทน 2) การอนุรักษ์ป่า เช่น การพยายามรักษาป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว 3) การต่อต้านความอยุติธรรม เช่น การร่วมกันต่อต้านผู้บุกรุกป่า 4) การให้ความรู้ เช่น ให้ความรู้และวิธีการในการรักษาป่า 5) การส่งเสริมและพัฒนาป่า เช่น จัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น และสอดคล้องด้วยผลการวิจัยของ สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์และนพดล อินทรเสนา (5 (3) : 140) เรื่องการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ แนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง พบว่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ 4 คือ การพิจารณาถึงเหตุปัจจัยที่มีผลต่อกัน อาศัยศรัทธาทางพระพุทธศาสนาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในการกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ ตระหนักรับผิดชอบในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังมีการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสืบทอดป่า บวชป่า ฯลฯ กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรในการ ปลูกป่านั้น เพื่อให้ชุมชนได้รู้จักความกตัญญูต่องานต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเข้าใจหลักปรัชญาของชุมชนสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์โดยการไม่เบียดเบียนธรรมชาติเพื่อเป็นการดูแล รักษาและป้องกันภัยที่จะเกิดแก่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากบทบาทการพัฒนาชุมชนของวัดป่าหนองกระทุ่ม ตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ได้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางภาพต่อชุมชนในเรื่อง การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นบทบาทที่เด่นชัดในชุมชนและเป็นประจักษ์สอดคล้องด้วยการพัฒนาของพระสงฆ์หรือวัดที่มีต่อชุมชนอื่น ๆ ตามหลักฐานการวิจัยต่าง ๆ และหลักการแห่งการพัฒนาตามแนวคิด “บวร” แต่สิ่งควรหยิบยกขึ้นมาศึกษาเพิ่มเติมได้แก่ เรื่อง ปัญหา จุดเด่น และจุดที่ควรปรับแก้ไขในบทบาทที่ดำเนินอยู่ เพื่อให้แนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นอีกทางหนึ่ง

**2. ปัญหา อุปสรรค จุดแข็ง จุดอ่อน ในบทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน** การดำเนินกิจการใด ๆ ย่อมมีปัญหา อุปสรรค เป็นธรรมดา ในการดำเนินบทบาทในการพัฒนาชุมชนของวัดป่าหนองกระทุ่ม ตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา มีปัญหา อุปสรรคในการดำเนินบทบาท คือ การไม่ยอมรับในบทบาทของวัดของบุคคลหรือกลุ่มคน การขาดงบประมาณ และการประชาสัมพันธ์ให้เกิดความเข้าใจที่ดีจากบางคนหรือบางกลุ่มในชุมชน เพราะการไม่รู้ไม่เข้าใจ หรือการสูญเสียประโยชน์บางประการ ซึ่งวัดควรจะได้สร้างความเข้าใจและมีการประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายได้รับทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นในสิ่งที่ชุมชนจะพึงมีส่วนร่วมหรือได้รับประโยชน์ร่วมกัน และแนะนำให้ทุกคนได้ตระหนักรู้ถึงประโยชน์ของชุมชน

สิ่งที่เป็นจุดแข็งของวัด คือการที่วัดมีผู้นำ /เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้นำที่ทางจิตวิญญาณที่สำคัญในชุมชน เป็นคนในพื้นที่ของชุมชน มีความคุ้นเคย รู้เข้าใจชุมชนทั้งเรื่องวิถีชีวิต บริบทของชุมชน กอรปกับได้รับคำเคารพนับถือ ศรัทธา เป็นที่ไว้วางใจของชาวชุมชน ทำให้เกิดภาพแห่งการเข้าใจ เข้าถึง การพัฒนาชุมชน เมื่อวัดริเริ่มจะทำสิ่งใด ชุมชนก็จะให้ความเชื่อถือและร่วมแรงร่วมใจเกิทำให้เกิดผลแห่งการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม และก่อให้เกิดภาพแห่งความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและชีวิตของชุมชนในทางดีอย่างเด่นชัด

ส่วนจุดอ่อนที่ควรปรับปรุงในการดำเนินการพัฒนาชุมชนของวัด พบว่ามีจุดควรปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความราบรื่นและเกิดผลสำเร็จอย่างเต็มที่ในการพัฒนา เป็นเรื่องเกี่ยวกับความร่วมมือของชุมชนทุกภาคส่วนในชุมชน ทั้ง บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อก่อให้เกิดพลังทางชุมชน การสำนึกยอมรับผิดชอบ ความรักหวงแหน ควรมีสร้างความร่วมมือในระดับการวางนโยบาย การจัดทำแผน การดำเนินงาน มีการติดตามประเมินผลเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินบทบาท เพราะที่ผ่านมากิจกรรมต่าง ๆ ส่วนมากจะเริ่มจากวัดเป็นต้นคิด ต้นทำ ภาคส่วนของชุมชนยังเป็นผู้สนับสนุน ยังขาดการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในระดับหมู่บ้าน และในระดับตำบล ภาพของการดำเนินงานควรเป็นแบบการร่วมมือ เพราะวัดก็ยังขาดกำลังคน กำลังเครื่องมือ ชุมชนจำต้องให้ความร่วมมือและแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบร่วมกัน จึงจะทำให้การพัฒนาชุมชนมีความมั่นคงยั่งยืนได้

### 3. ศึกษากิจกรรมของชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือของชุมชนทุกภาคส่วน

ในเรื่องของกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมชุมชน (วัด บ้าน โรงเรียน หรือ บวร) ในการสร้างความร่วมมือจากชุมชนทั้ง 3 ฝ่าย กิจกรรมที่วัดและชุมชนได้ร่วมกันในปัจจุบัน การบริหารจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งศึกษาเรียนรู้ การทำกิจกรรมของชุมชน แหล่งพักผ่อนหย่อนใจ แหล่งอาหาร ฯลฯ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกภาคส่วน เพื่อให้กิจกรรมเกิดขึ้นและดำเนินไปมีพลัง มั่นคงและยั่งยืนได้ และลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นในการดำเนินงาน เช่น ความขัดแย้งที่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจากทุกภาคส่วนของชุมชนให้เข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน กิจกรรมนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มแรกของการดำเนินบทบาทในการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของบวร สิ่งที่สำคัญทุกภาคส่วน ได้รับทราบ ได้ร่วมกันรับผิดชอบ ได้ร่วมคิดร่วมทำ ทำให้ทุกคนทุกภาคส่วนตระหนักถึงความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทั้งเรื่องความภาคภูมิใจ เกิดความรักความหวงแหนในทรัพยากรที่เป็นสมบัติของชุมชน และการได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ถือว่าเป็นสัญญาณที่ดีของการพัฒนา และถือว่าเป็นหลักการเดียวกันที่ในการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่ว่า “*รู้รักสามัคคี*” รู้ คือ รู้ถึงปัจจัย รู้ปัญหา รู้วิธีแก้ปัญหา รัก คือ ความรักที่จะแก้ปัญหา สามัคคีการทำงานร่วมกัน เป็นองค์กร เป็นหมู่คณะจึงจะมีพลัง เนื่องจากการพัฒนาสังคมหรือชุมชนที่มีความมุ่งหวังเพื่อความยั่งยืน ถ้าปราศการร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน ย่อมยากที่จะแล้วประสพผลสำเร็จ การที่ชุมชนประกอบด้วยสถาบันหลัก คือ บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งมีส่วนแห่งการพัฒนาชุมชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอยู่แล้ว แต่ถ้าได้มีความร่วมมือพัฒนาชุมชนก็จะทำให้การพัฒนาประสบผลสำเร็จ มีความเจริญอย่างยั่งยืน มั่นคง มั่งคั่ง อย่างแท้จริง

## ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

### 1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาชุมชนของวัดป่าหนองกระทุ่ม ตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ดังนี้

1.1 บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน มีความเหมาะสมดีแล้ว จึงควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังเป็นปัญหาเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

1.2 การดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคม ควรมีการปรับเปลี่ยนให้เกิดความเหมาะสม เน้นเรื่องการให้ความรู้ การรณรงค์สร้างจิตสำนึกแทนการห้ามหรือเลิกทันที เช่น โครงการวัดและงานบุญปลอดเหล้า

1.3 การดำเนินกิจกรรม โครงการต่าง ๆ ของวัดหรือชุมชน ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เรื่องนั้น ๆ แก่ชุมชน เพื่อลดแรงต้าน และเพิ่มความร่วมมือ

1.4 การดำเนินงานของวัดในการพัฒนาชุมชน ควรมีการศึกษาผลกระทบต่อชุมชน มีการติดตามประเมินผลนำมาเป็นข้อมูลเพื่อการดำเนินงาน และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

1.5 วัดหรือชุมชนควรสร้างเครือข่ายการพัฒนาในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด วางแผน ดำเนิน ติดตาม ประเมินผล และร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.6 วัดและชุมชน ควรศึกษาแนวคิดหรือทฤษฎีเพื่อนำมาใช้เป็นหลักการในดำเนินงาน เพราะการดำเนินงานจากหลายภาคส่วน ต้องมีหลักคิด หลักการ (หลักวิชา) และหลักปฏิบัติ

### 2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของบทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน เพื่อนำมาเป็นองค์ความรู้และการปรับปรุงการดำเนินบทบาทของวัด

2.2 ควรมีการวิจัยบทบาทของวัดเชิงลึกเฉพาะด้านในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เพื่อใช้ความรู้นำมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

2.3 ควรมีการวิจัยผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนในบทบาทพัฒนาชุมชน บทบาทของวัด

2.4 ควรมีการวิจัยการพัฒนาและผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

## กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาและคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2562

## เอกสารอ้างอิง

- จักรี ศรีจารุเมธีญาณ. (2561). บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 6(1), 347-351
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. (2549). *สภาพัฒนากร.* กรมการพัฒนาชุมชน. บริษัท ร้าไทยเพรส จำกัด.
- พระครูปัญญาวรรณสาทร (คารมย์ ฐิตธมฺโม) และคณะ (2561). บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน ตำบลหนองหลัก อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี. *Journal of Buddhist Education and Research.* 5(2), 260-261
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจิตร กุศลวิงษ์. (2545). *บทบาทของวัดต่อชุมชน: กรณีศึกษา วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู.* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา. เลย: สถาบันราชภัฏเลย.
- สนั่น ประเสริฐ และคณะ (2563). ป่าชุมชน: การศึกษาหลักการและแนวทางปฏิบัติทางนิเวศวิทยาในการจัดการป่าชุมชนของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ.* 5(4), 142
- สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์ และนพดล อินทรเสนา. (2559). การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ แนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์.* 5(3), 140
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). *สังขัตติยแห่งแนวพระราชดำริสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน.* กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุจิรา ลักขมณีสสุดา. (2556). *ความเชื่อ พิธีกรรมในประเพณี ฮีตสิบสองของภาคอีสาน: กรณีศึกษาหมู่บ้านกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Pantansen, A. (2006). *Buddhist economics: the evolution of theory and applications to various economics.* Bangkok: Ammarin printing.
- Wassi, P. (1998). *National Strategy for Economic Strength Society and Culture.* Bangkok: doctor. Villagers.